

KUR'AN TİLÂVETİNDE MÜKEMMELLİK/ HİLYETÜ'T-TİLÂVE Fİ TECVÎDÎ'L-KUR'ANÎ'L-KERÎM

(Rihâb Muhammed Müfid Şakakî, çev. F. Yasemin Mısırlı, Guraba
Yayıncılık, 2012, 326 s.)

Yaşar AKASLAN*

Günümüz kırâat otoriteleri arasında gösterilen Eymen Rüşdü Süveyd'in denetiminde, öğrencisi Rihâb Muhammed Müfid Şakakî tarafından telif edilen eser, beş bölümden oluşmaktadır. *Kur'ân-ı Kerîm'in Üstünlüğü ve Günümüze Ulaşma Süreci* adı altındaki birinci bölümde, Kur'ân'ın tarifi, faziletleri ve Kur'ân ehlinin vasıfları, âyet, hadis ve kelâm-ı kibârdan oluşan ifadelerle ele alınmıştır. Bu bölümde, Kur'ân'ın günümüze yazılı ve sesli olmak üzere iki yöntem aracılığıyla intikal ettiğini söyleyen yazar, söz konusu yöntemleri mufassal şekilde izah etmektedir. Ayrıca "sesli sened" kavramını kullanarak fem-i muhsin ve icâzet müessesesinin önemine dikkat çekmektedir. Bu meselenin ehemmiyetini göstermeye yönelik olarak da baş tarafta Allah'ın (c.c.) isminin, sonda da kendi adının muttasıl senetle yer aldığı icâzetnâmesine yer vermiştir (ss. 45-46). Yine bu mesele ile ilgili olarak, muteber şartları taşıyan, sahih ve muttasıl bir senetle Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ulaşan kırâatlerden alınan icâzetlerin günümüzdeki durumunun, dört tarîk üzere olduğunu ifade

---

* Arş. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kuran'ı Kerim Okuma ve Kırâat İlmi Anabilim Dalı.

ederek söz konusu târiklere dair icâzetlerin icrâsının nasıl olduğunu anlatmıştır (ss. 60-62).

Yazar, Kur'ân-ı Kerim'in tedvin sürecinin merhalelerini maddeler halinde tasnif ettikten sonra, kırâat ilminin fonetik yapısından, sahih bir senedle Hz. Peygamber'den aktarılan, belirli bir kural takip edilmeden, sadece nakle dayalı olarak ortaya çıkan ferş-i hurûf denilen ihtilaflardan da bahseder. Kur'ân'ın günümüze sesli olarak intikalindeki faktörünü örnekler eşliğinde izah ederek konu bağlamında yedi harf meselesine, kırâat tarihine ve mütevâtir kırâatlerin toplandığı üç ana kaynağa ve bunların teliflerinde gözetilen esaslara kısaca değinir.

Yazar Kur'ân-ı Kerim'e hizmet eden ilimleri, konuşmaya ve işitmeye yönelik ilimler (Tecvid, Sarf, Nahiv, Vakıf ve İbtidâ), görmeye-kitâbete yönelik ilimler (Resm-i Mushaf ve Zabt-ı Kur'ân), mananın anlaşılmasına yönelik ilimler (Lügat, Tefsir ve Belâgat) ve rivâyet ilimleri (Kırâat ve Ricâl) olmak suretiyle dört kategoride ele alır ve söz konusu ilimleri örnekler eşliğinde detaylandırır (ss. 47-56). Bu ilimlerin önemini şu şekilde ifade eder: *"Allah-u Teâlâ, Kur'ân-ı Kerim'i sesli ve yazılı inzal etmiştir. Ayrıca bu seslerin ve yazımın beyinde oluşturduğu mana mevcuttur. Birinci grupta saydığımız konuşmaya ve işitmeye dayalı ilimler, Kur'ân lafzının doğru telaffuz edilmesini sağlar. İkinci gruptaki göze hitap eden, kitâbete dayalı ilimler, Kur'ân nassının tahriften korunmasını sağlar. Üçüncü gruptaki manaya dayalı ilimler ise Kur'ân'da Allah-u Teâlâ'nın irade buyurduğu mananın doğru anlaşılmasını sağlar. Ayrıca Kur'ân senetlerinin ittisaliyle ilgilenen ilim sayesinde Kur'ân kırâatleri nesilden nesile sahih bir şekilde aktarılır"* (s. 48).

İlk bölümün son kısmında yer verdiği Besmele ahkâmında, mana açısından çok önemli bir fonksiyon icra eden vakıf ve ibtidâ ilmîni bilmenin lüzumuna dair yazarın izahları ve bakış açısı dikkate değerdir. Kur'ân tilâvetine başlarken bazı âyetler için besmele çekmenin gerekliliğine, bazıları için de tilâvete besmelesiz başlamak gerektiğini söyledikten sonra meseleyi daha kolay anlatmak üzere şu örneği verir: *"-Kıyâmetin ilmi ancak*

O'na râcidir¹- ve -O ki, sizi yaratmıştır²-. Burada zikredilen âyetlerde, zamirin kim olduğunun açıklığa kavuşması için, başta Allah-u Teâlâ'nın adını barındıran besmele çekilmelidir. Çünkü zamir en yakın fâile döner ve mana açıklık kazanır. Bu durumun aksi olarak ise, -Şeytan sizi fakirliği vaat eder ve kötülüğü emreder³- ve -Yahudiler dedi ki; Allah'ın eli bağlıdır (cimridir)⁴- gibi âyetlere, rahmet ifade eden besmele ile değil sadece istiâze ile başlanması daha uygun görülmüştür" (ss. 66-67).

İkinci bölümde Kur'ân harflerinin doğru telaffuz edilmesi anlamına gelen *Sahih ve Doğru Tilâvetin Esasları* başlığı altında Arap alfabesinin harflerine, harflerin mahreç ve sıfatlarına şekil ve şemalara yer vererek detaylı bir şekilde izah eder.

Harfleri yakından tanıyıp özelliklerini bilmenin Kur'ân ilimleriyle ve dil ile ilgilenen herkes için önemli olduğuna dikkat çeken yazar, özellikle İslam dinine giren, ancak Arap olmayan kitlelerin, Kur'ân-ı Kerim'i öğrenip okuma isteklerinin sonucu olarak ortaya çıkan birtakım problemler olduğunu belirtir. Bu sorunları gidermeye matuf Arap alfabesinin telaffuz durumlarını belirleme çabasından ve çalışmalarından bahsederek alfbedeki benzerlik arz eden harflerin, birbirinden ayrıldıkları noktaları göstererek Arap alfabesinin günümüze kadar yaşanan süreçlerini aktarır.

Mananın taşınmasını sağlayan, semboller diyebileceğimiz harflerin doğru telaffuzu ile Kur'ân'ı anlama arasında sıkı bir bağ söz konusudur. Bu bağ sağlam bir şekilde kurabilmenin yolu da harfleri doğru yerlerden (mahrecinden) ve taşıdığı sıfatlara hâlel getirmeden çıkarmak suretiyle mümkündür. Bu durumun önemini yazar harflerin çıkış keyfiyetine dair bilinmesi gereken birtakım meseleleri, gerek İbnu'l-Cezerî'nin (ö. 833/ 1429) "Mukaddime" adlı eserinden gerekse şema haline getirdiği bilgilerden istifade ederek okuyucuya güzel ve anlaşılır bir tarzda sunmaktadır.

¹ Fussilet 41/47.

² En'âm 6/2.

³ Bakara 2/268.

⁴ Mâide 5/64.

Eserde sahih tilâvetin esasları konusu, üçüncü bölümde *Tecvid Ahkâmı* başlığı altında ele alınmıştır. Burada bazı meselelerin izahı tanıdık olsa da bazılarının ele alınma tarzı, benzer eserlerden farklılık göstermektedir. Ele aldığı kavramlara bakılacak olursa, sadece Âsım kırâatinin usûlü ile sınırlı kalmamış, farklı kırâat ve rivâyetlerin usûllerini de göz önünde bulundurarak ve konuya dair örnekler sunarak ifade yoluna gitmiştir. Yazar, eserin tümünde verdiği örnekleri yeterli ve doyurucu bir biçimde sunmayı ihmal etmemiştir. Bu açıdan, örneklerin yeterliliği ve izahının kolay anlaşılabilirliği bakımından eserin, benzerlerinden ayrıldığı kanaatindeyiz.

Bazı tecvid ıstılahlarını işaret eden, tecvid uygulamalarını kolaylaştırmak amacıyla konan zabt sembollerine de yer veren yazar, *terakubu'l-hareketeyn* ve *tetabu'ul-hareketeyn* kavramlarından bahsetmektedir. Bazı Mushaflarda karşılaşılabilecek ihfâ, izhar, idğâm ve iklâb gibi uygulamalarda farklılık arz eden tenvin ve sâkin nûn'a dair işaretlere de dikkat çekerek örneklerle konuyu pekiştirmektedir (ss. 129-139).

Üçüncü bölümün en uzun konusu olan med ve kasır bahsinde, Âsım kırâatinin dışındaki kırâat ve rivâyetlere de yer veren yazar, med kavramını ve çeşitlerini, özellikle ülkemizde bilinen eserlerde alışlagelen tanımın dışında ifade ederek örneklerle sunmuştur. Medlerin kuvvet derecelerini tasnif ederek konuya dair birtakım kaidelerden bahsederek, karıştırılma ihtimali bulunan bazı mevzuları açıklığa kavuşturma amacını gütmüştür. Bunu yaparken de Allâme İbrâhim Ali es-Semennûdî tarafından kaleme alınan manzûmeden istifade eden yazar, bu yolla medlerin kuvvet sıralamasını öğrenciye kolay kavratacağı kanaatinde (s. 165). Bu münasebetle konuya dair örnekleri tablolar halinde zenginleştirerek sunmuştur (ss. 170-173). Med bahsinde yer verdiği Nâfi' (ö. 169/785) kırâatinin Verş (ö. 197/812) rivâyetinde sıkça rastlanan medd-i bedel'in izahını yaparken örneklerle yetinmemiş, meselenin gerekçelerini sunarak telaffuz ortamını, kısımlarını ve uzatılma miktarını da izah yoluna gitmiştir. Ayrıca medd-i bedelli kelimenin ibtidâ halindeki telaffuz durumuna gelmeden önceki halini, aşama aşama anlatarak konuyu detaylandırmıştır

(ss. 158-159). Ardından bu bölümün Tefhîm ve Terkîk konusunu, tefhîmin kuvvet derecelerini yine farklı manzûmeler aracılığıyla ve zengin örneklerle teferruatlı şekilde aktarmıştır.

Kur'ân'ın iyi anlaşılabilmesi ya da yanlış anlaşılmaması için gerekli olan ilimlerin başında vakıf ve ibtidâ gelmektedir. Nitekim Hz. Ali (ö. 40/661) tertil kavramını, "harflerin tecvidi ve vakıfları bilmektir" şeklinde tanımlamaktadır. Kırâat ve tecvid alimleri bu konuya dair müstakil eserler kaleme alarak kapsamlı açıklamalar yapmışlardır. Hatta bunları lafız-mana ilişkisini de göz önünde bulundurarak tasnife tabi tutmuşlardır. Bu münasebetle Kur'ân tilâvetinde vakıf ve ibtidâ daha da önemli hale gelmektedir. Yazar, *Kur'ân Tilâveti İle İlgili Önemli Hususlar* bölüm başlığı altında ele aldığı konuları vakıf ve ibtidâ meselesine ayırmıştır.

Vakıf ve ibtidâ konusunda gözetilen ortak kriterin irab ve mana uyumu olduğunu söyleyen yazar, çalışmasında bu alana dair uzunca açıklamalarda bulunmuştur. "Araplar sakın harfle ibtidâ, hareke üzerinde vakıf yapmaz" kuralını aktararak başladığı bu bölümde (s. 197), vasıl ve ibtidâ halinde hemzenin durumundan bahsederek, isim, fiil ve harflerde bulunmasına örnekler verir, meseleye dair temel kuralları açıklar. Vakıf ve ibtidâ ilminde yer alan tasnifleri, hükmü ve manaya taalluk edip etmemesiyle ilgili boyutunu, temel prensipleriyle değerlendirip konuya dair örnekler vererek genişçe izahlarda bulunur.

Bu bölümde, kelime sonlarında vakfın keyfiyetine ilişkin önemli açıklamalar yapan yazar, hocası Eymen Rüşdü Süveyd'in nebr uygulaması hususunda yapılması ve sakınılması gerekenlere dair bir çalışmasını nakleder (ss. 243-246). Arap kabilelerinin lehçelerinde mevcut bazı uygulamaların kırâatlere yansımaları olarak tezahür eden ve Mushaflarda da karşılaştığımız birtakım vakıf durumlarına da yer vermiştir.

Beşinci bölüm olan *Resm-i Osmânî* başlığı altında Resm-i Osmânî (Resm-i Mushaf) ne demektir? sorusuna cevap verdikten sonra Kur'ân-ı Kerîm'in yazısı ilmi demek olan *Resm* ilminin ana esaslarına değinmiştir. Burada kısaca Kur'ân'ın Mushaflaşma sürecini özetledikten sonra, söz konusu kavramın doğuşuna değinir. Ulemânın ifadeleri doğrultusunda, Mushaf yazımında resm-i Osmânî'ye uyma zorunluluğunu ve meselenin

ahkâm boyutunu ele alır. İmâm Mâlik (ö.179/795), Ebû Amr ed-Dânî (ö. 444/1052), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Beyhakî (ö. 458/1066) ve Kadı İyad (ö. 544/1149) gibi alimlerin konuyla ilgili ifadelerinden şu sonucu çıkarmıştır: “*Mushaf yazımında resm-i Osmânî’ye uyulması zorunludur. Hiç kimse hiçbir sebeple resm-i Osmânî’ye muhalif yazmamalıdır. Üzerinde icmâ’ olan bu yazıya muhalefet etmek caiz değildir. Nasıl ki, Kur’ân tilâvetinde bir tek harfin dahi değişmesi mümkün değilse yazımda da aynı duyarlılık ve hassasiyet gösterilmelidir* (s. 255).

Yazar, Kur’ân yazısının genel esaslarını hazf, ziyâde, hemze, bedel, maktû’ ve mevsûl kelimeler ve iki kırâate şamil olan kelimelerin yazımı olarak altı kategoride değerlendirdiği bu kısımda, söz konusu başlıkların altında, böyle kelimelerin kaç yerde ve nerelerde olduğu sayısal veriler halinde sunmuştur. Son olarak bölümün kısmen özeti mahiyetindeki *resm-i Mushaf ve Arapça yazım kuralları arasında ne fark vardır?* sorusunu cevaplandığı beş maddeden ve Hafs rivâyetinin Şâtıbyye tarikine göre bilinmesi gereken birtakım hususlarından bahsedilerek eser noktalanmaktadır.

Çalışmanın ilim dünyasına ve tecvid-kırâat altyapısını oluşturmaya çalışanlara dönük olmak üzere iki hedef kitleye hitap ettiğini söylemek mümkündür. Ayrıca eserin tercümesi esnasında mütercimın tasarrufları da söz konusudur. Orijinal metinde yer almayan, ancak bazı bilgilerin gerekli olduğunu düşünen mütercim, böyle durumlarda ekstra dipnot ve açıklamalara eserde yer vermiş, ilgili konuyla alakası olmayan dipnotları ve bazı ibareleri çalışmadan çıkarmıştır. Bir akademisyenin kaleminden çıkan eser, günümüz kırâat üstadlarının önde gelenlerinden Eymen Rüşdü Süveyd’in kontrolünde telif edilmesi, birçok ulusal ve uluslararası kuruluş tarafından ders kitabı olarak tavsiye edilmiş olması, teknik kavramların dahi oldukça sade bir dille ifade edilmesi ve çalışmanın tümünde akıcı bir üslub takip edilmesi gibi sebeplerle kıymeti haiz olduğu kanaatindeyiz.